

Bilance české ekonomiky od roku 1989

17. LISTOPADU 2019

Vilém Semerák, Jan Švejnar

I přes problémy, kterými je zatíženo srovnávání historických a současných statistik, je snadné ve statistických ročenkách najít řadu čísel, která vypadají úžasně a které by bylo možné s trochou patriotismu prezentovat jako velké úspěchy české ekonomiky: obrat zahraničního obchodu byl v roce 2018 téměř dvacetkrát vyšší než v roce 1989, celkový HDP v korunách se v letech 1990–2018 zvýšil nominálně o téměř 690 % či reálně o téměř 75 %, HDP v běžných USD se zvýšil na osminásobek.

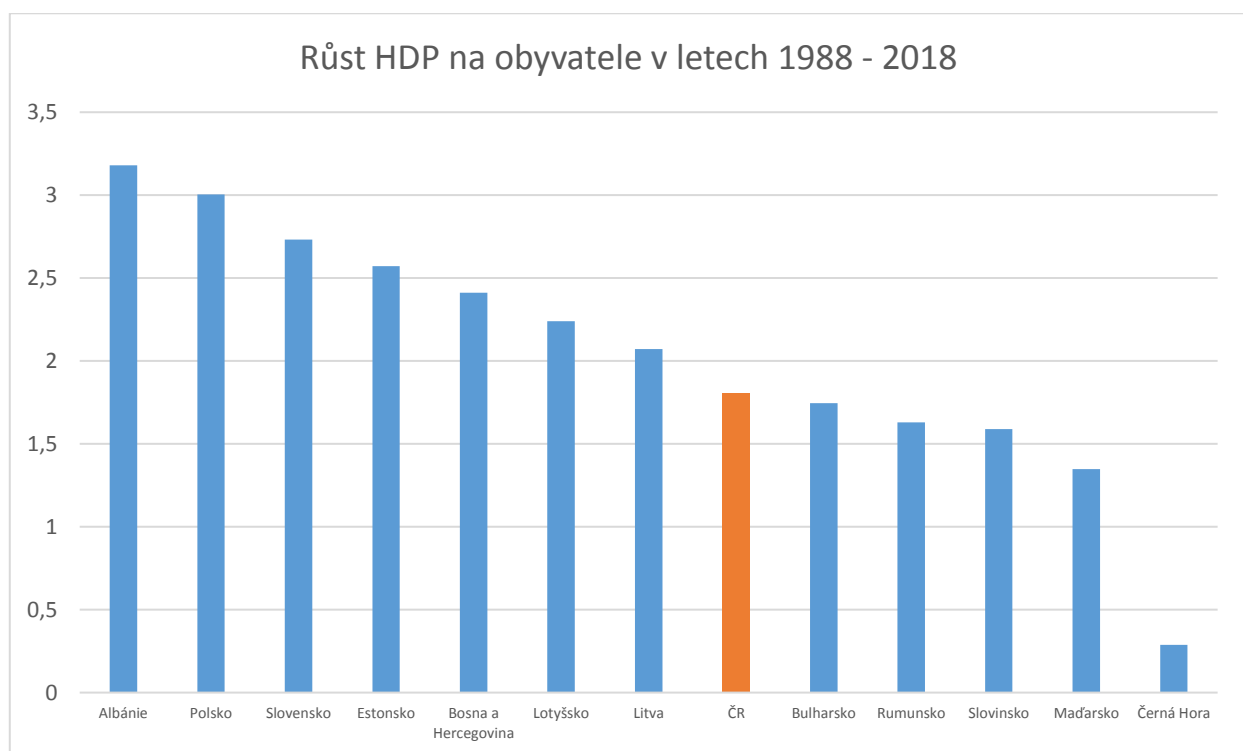
Skeptik by mohl namítnout, že pro každé z podobných čísel můžeme kvůli množství dostupných indikátorů a změnám statistických metodik snadno najít hned několik variant, o jejichž vyšší či nižší vypovídací schopnosti je možné dlouze diskutovat. Něco ale víme s jistotou: bez ohledu na použitý indikátor máme zcela jistě výrazně vyšší průměrnou životní úroveň, česká ekonomika ustála velmi výrazné strukturální změny, nečelí a dokonce ani v průběhu finanční krize nečelila problémům s finanční stabilitou a nabízí podstatně sofistikovanější produkty a služby než v roce 1989. Sami často nedoceňujeme sociální a ekonomický význam dlouhodobě jedné z nejnižších měr nezaměstnanosti v celé Evropě. Sociální a ekonomické nerovnosti české společnosti se samozřejmě zvýšily, ale i když vezmeme v potaz nedokonalé pokrytí statistikami, patříme k zemím s nejmenšími rozdíly ve vyspělém světě.

Zároveň nelze nevidět, že většina bývalých socialistických zemí by si v podobném jednoduchém srovnání také nevedla špatně. A ani další země dnešní EU nepřešlapovaly na místě. Srovnání dosažených výsledků s dalšími zeměmi pak prvoplánové úspěchy Česka staví do mnohem prozaičtějšího kontextu. Česko ještě v rámci společného Československa

startovalo v roce 1989 z přední pozice mezi ostatními dědici socialismu. Česko z nich totiž bylo nejvyspělejší ekonomikou a s velmi lehkým břemenem dluhu. Tuto přední pozici sice držíme i nadále, ale řada někdejších opozdílů dohání EU rychleji. Například Polsko i Slovensko si v tomto ohledu vedou lépe než my. Český průměrný růst v posledních třiceti letech byl také negativně ovlivněn dvěma recesemi (1997–1998 a 2012–2013), které si Česká republika zřejmě přivodila v porovnání se sousedy jaksí „navíc“.

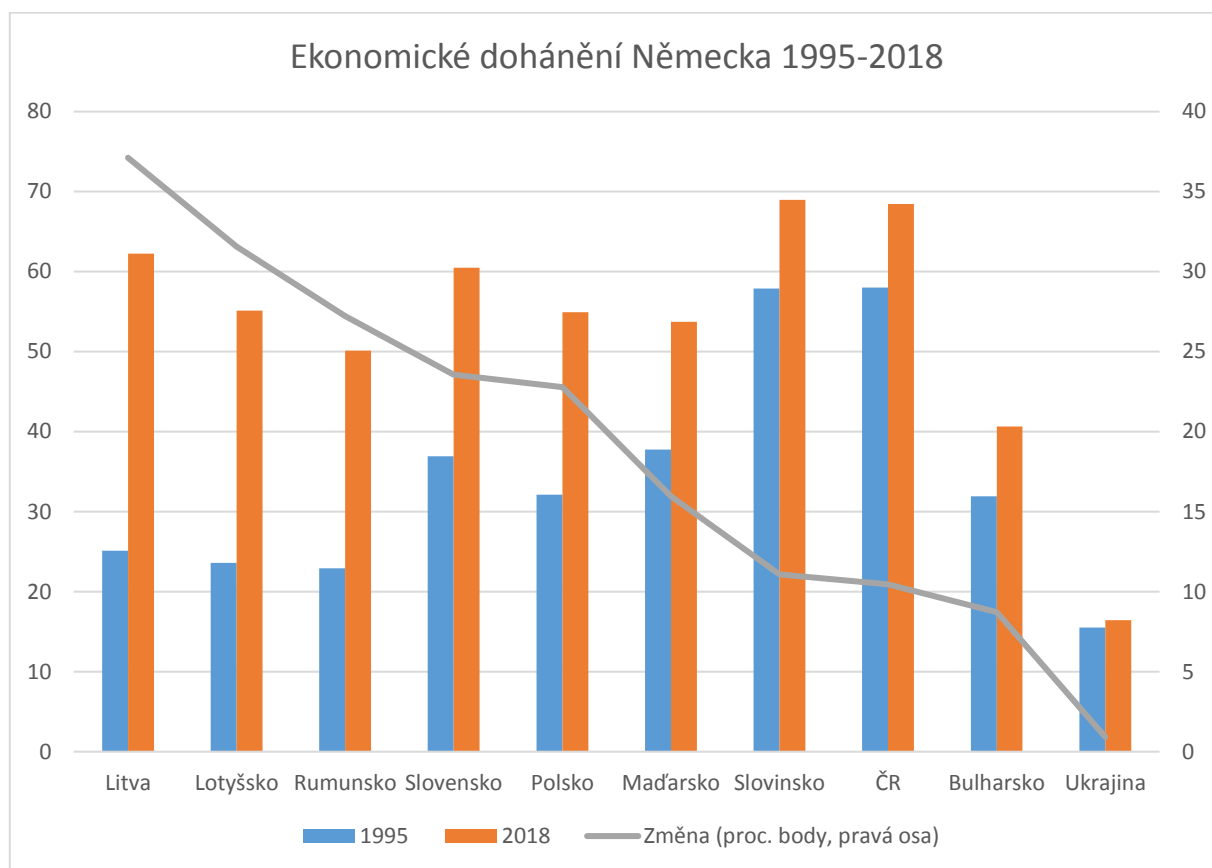
Některé reformy u nás zůstaly nedotažené (penzijní reforma) či se ne zcela povedly. Šlo například o pozdní vytvoření nedostatečného a málo funkčního právního rámce. Podepsalo se to na efektivitě a férovosti privatizace, včetně souvisejících ztrát v bankovním sektoru, které jsme jako daňoví poplatníci museli pokrýt. Dodnes české podnikatelské prostředí tíží nepřehledný právní systém, stále bující byrokracie a neutuchající opravy zákonů. Česko si také sociálně, ale i ekonomicky uškodilo systémem, ve kterém možná až desetina dospělé populace čelí exekucím, které se navíc týkají i dluhů z dětství a zahrnují často velmi vysoké náklady exekučního řízení. A je pravděpodobné, že ještě dlouho do budoucna bude Česko ekonomicky doplácet na neuskutečněné reformy a dlouhodobé šetření v oblasti školství, vědy a výzkumu. To vše přispělo k tomu, že české hrubé mzdy jsou i přes dosažený růst po třiceti letech ekonomické obnovy v průměru stále jen na 30–50 % Německa a Rakouska.

Graf 1: Průměrná roční tempa růstu HDP na obyvatele (USD 2011)

Data: Maddison Project (2018 a WDI).

Graf 2: Hrubý národní produkt (v USD v paritě kupní síly) zemí v poměru k Německu

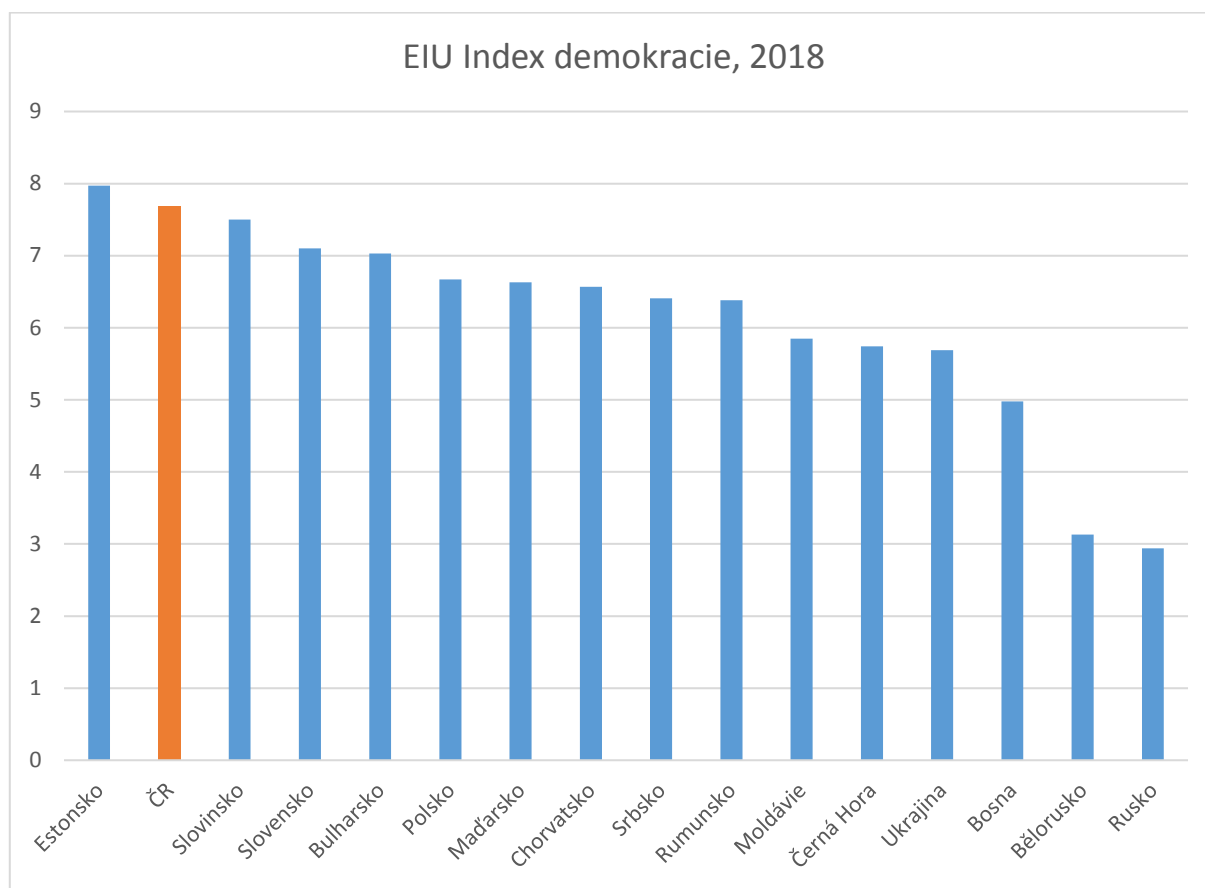

Zdroj dat: WDI

Z celkového pohledu lze za výrazný úspěch české ekonomiky pokládat to, že se bez výrazné ekonomické a sociální destabilizace dokázala vypořádat s obrovskými šoky, jakými byla ztráta „měkkých“ východních trhů a rozdělení federace.

Především se ale podařilo zhruba udržet základní směřování transformace, tj. orientaci na přechod k tržní ekonomice a demokracii. V ekonomické rovině jsme se dokázali vyhnout odklonu ke „státnímu kapitalismu“, ke kterému zkolabovaly např. ruské reformy, v politicko-ekonomické úrovni pak i tendencím k přechodu k „neliberální demokracii“, které se bohužel nevyhnuly i některým jinak úspěšným středoevropským ekonomikám.

Graf 3: EIU Index demokracie, 2018

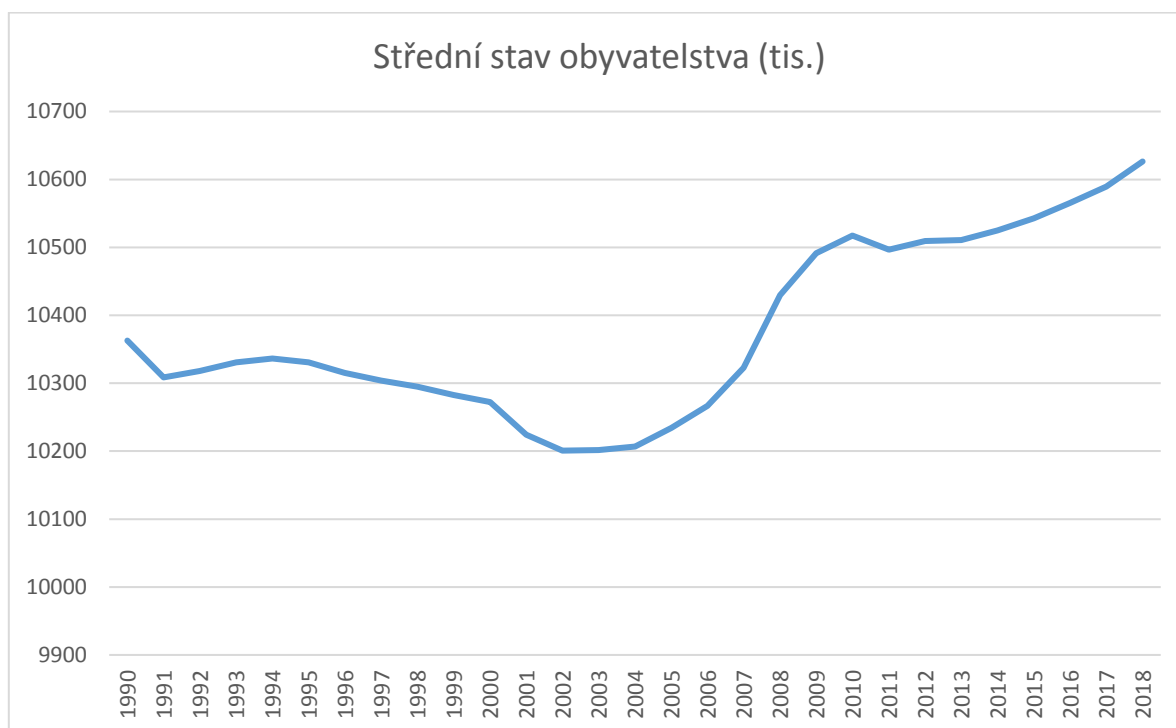

Zdroj: Economist (2019).

Zajímavé porovnání v tomto ohledu poskytuje např. Index demokracie EIU sestavovaný každoročně týdeníkem Economist na základě 160 indikátorů. I přes zhoršování v minulých letech a přes propad z nejvyšší kategorie „plná demokracie“ do skupiny „narušená demokracie“ (došlo k němu v roce 2013) se ČR v tomto žebříčku spolu s Estonskem udržuje na špici mezi ostatními zeměmi střední a východní Evropy.

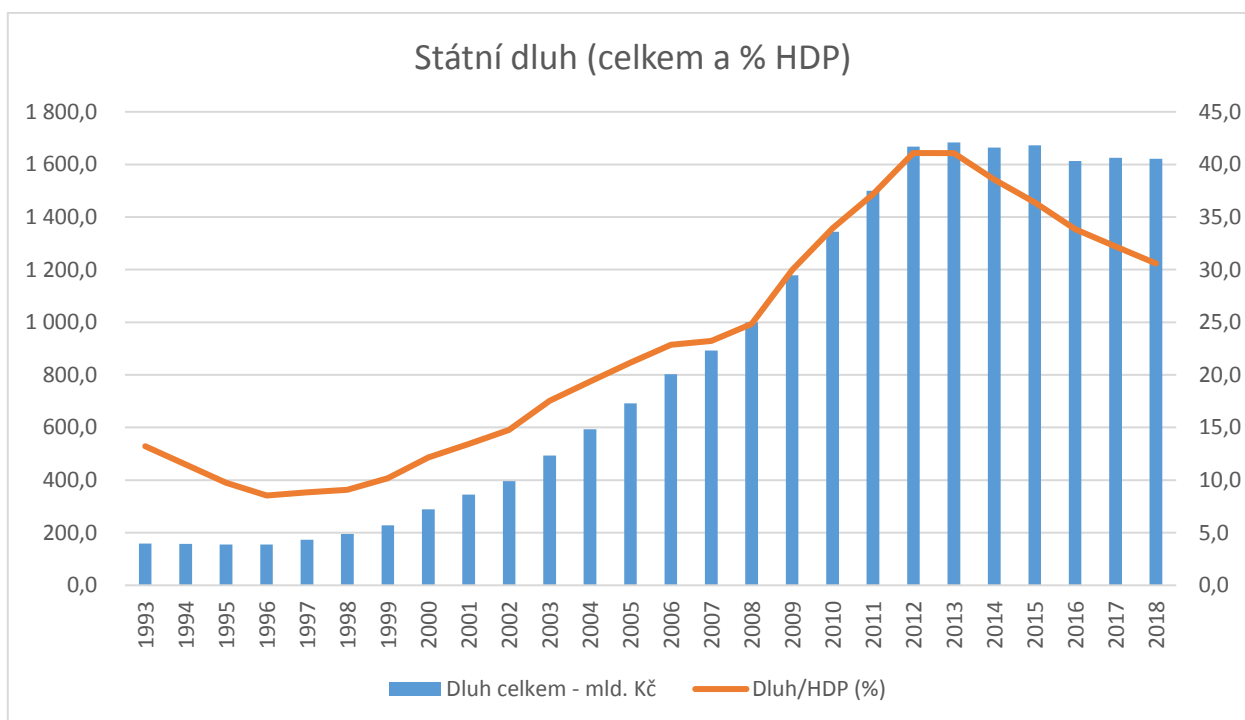
Celkově si tak Česko i přes řadu výhrad k dílčím hospodářským politikám nevedlo a nevede špatně. Dobře dnes ob stojí i v mezinárodních srovnáních, například v tradičních žebříčcích konkurenceschopnosti. Vítězí ostatně i reálně, při „hlasování nohama“, což demonstruje dlouhodobý příliv zahraničních investic, tak cizinců i ze sousedních zemí. V Česku jich nyní dlouhodobě pobývá zhruba 16x více než v roce 1989. Naopak motivace českých občanů z ČR odcházet se zdá být nižší, než je tomu v jiných východo- a středoevropských zemích.

Graf 4: Střední stav obyvatelstva

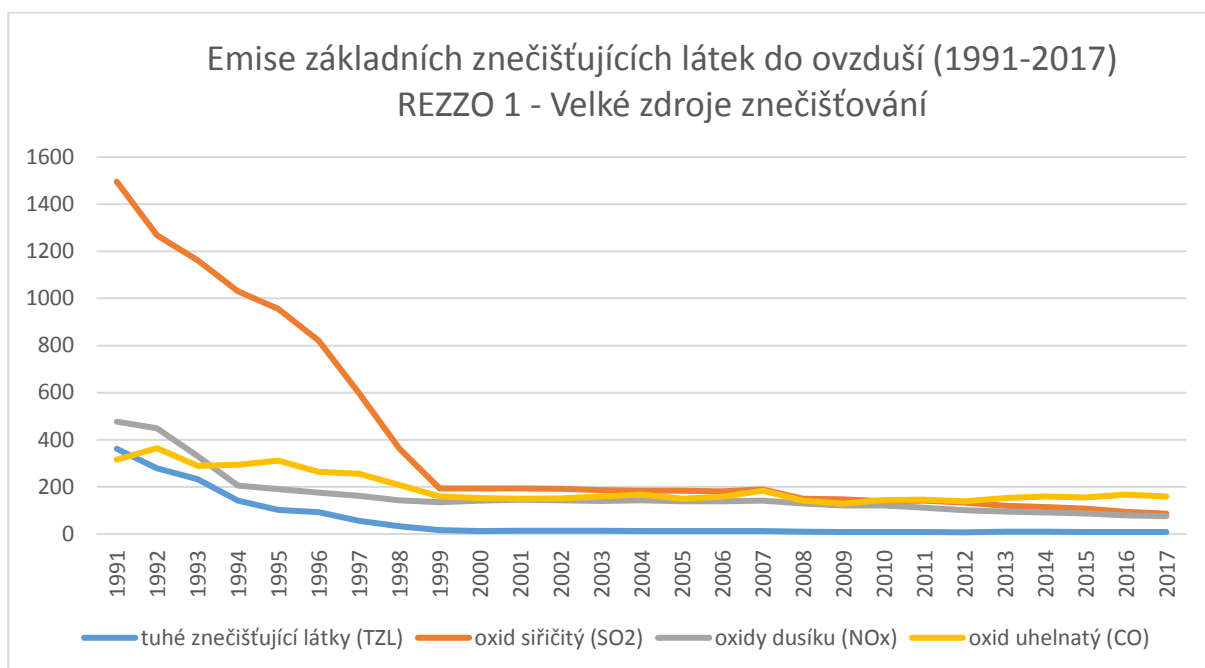
Zdroj: ČSÚ

Graf 5: Státní dluh

Zdroj: ČSÚ

Graf 6: Emise základních znečišťujících látek do ovzduší (1991–2017)

Zdroj dat: ČSÚ

Zdroje dat:

ČSÚ – použity jsou čísla z publikace “Česká republika od roku 1989 v číslech”

WDI – database World Bank World Development Indicators

<http://idea.cerge-ei.cz/publikace>